

С. А. Ткач

*Хмельницька спеціалізована середня загальноосвітня школа І-ІІІ ступенів №6
з поглибленим вивченням німецької мови з 1-го класу*

ПАРТІЙНО-ПОЛІТИЧНЕ ЖИТТЯ ПОДІЛЛЯ В УМОВАХ ВІДКРИТОГО ПРОТИСТОЯННЯ РЕВОЛЮЦІЙНИХ СИЛ ТА ВЛАДИ (жовтень-грудень 1905 р.)

У статті на основі архівних джерел, документів, матеріалів, наукового до-робку вчених досліджено питання партійно-політичного життя у Подільській губернії у період з жовтня по грудень 1905 р.

Висвітлено значення Маніфесту 17 жовтня і його вплив на активізацію суспільно-політичного руху. Проаналізовано діяльність російських політичних партій та союзів (Російська соціал-демократична робітничка партія, Партія соціалістів-революціонерів, Конституційно-демократична партія, «Союз русско-го народа»), українських (Революційна українська партія-Українська соціал-демократична робітничка партія, Українська демократична партія) та єврейських (Загальний єврейський робітничий союз в Литві, Польщі і Росії (Бунд), Єврейська соціал-демократична робітничка партія Поалей Ціон (Трудящі Сіону)) в умовах відкритого протистояння революційних сил та уряду.

Складено «рейтинг» організацій політичних партій за ступенем їх активності. Охарактеризовано різноманітні методи боротьби політичних партій (бойкоту, страйки, мітинги, демонстрації тощо).

Ключові слова: Маніфест 17 жовтня, партійно-політичне життя, політична партія, Поділля, Подільська губернія, РСДРП, Спілка, ПСР, РУП-УСДРП, УДП, СРН, Бунд, Поалей Ціон.

Сучасна вітчизняна історіографія відзначається переосмисленням історії становлення та діяльності політичних партій в Україні кінця ХІХ – початку ХХ ст. Зусиллями вчених створені узагальнюючі монографічні дослідження з історії окремих політичних партій, які діяли на території України. Серед досліджень останнього часу, присвячених вивченню історії українських політичних партій, варто виділити праці О. Висоцького [45], О. Голобуцького [47], В. Головченка [48], А. Голуба [49], Г. Касьянова [54], А. Павка [63]. Серед науковців, які вивчають історію російських політичних партій, заслуговують на увагу монографії М. Леонова [55], К. Морозова [57], С. Тюпкина [67], І. Урилова [68], В. Шелохаєва [73]. Цінними узагальнюючими працями є енциклопедичні видання з історії політичних партій Росії. У них поряд з історією російських політичних партій подаються відомості про діяльність національних партій, що діяли на території Російської імперії [61].

Висвітленню діяльності політичних партій та просвітницьких організацій на території Правобережної України і, зокрема, Подільської губернії присвячені дослідження науковців А. Глушковецького [46], В. Лозового [56], О. Симчипшина [65], О. Федькова [70].

Однак, у цих та інших наукових виданнях регіональні аспекти діяльності місцевих осередків політичних партій і союзів висвітлені недостатньо. Незважаючи на наявну значну літературу з історії політичних партій у Російській імперії і, зокрема, в Наддніпрянській Україні, на сьогодні маємо лише дослідження радянської доби, в яких висвітлюється досліджувана тематика. Це пра-

пі – А. Зекцера [52], І. Зеленюка [53], П. Новикова [60], нариси історії обласних партійних організацій [58, 59], які потребують верифікації.

Мета дослідження полягає в тому, щоб на основі архівних джерел, документів, матеріалів, наукового доробку вчених, охарактеризувати діяльність осередків політичних партій у Подільській губернії після проголошення Маніфесту 17 жовтня 1905 р.

Революційні процеси 1905-1907 рр. у Російській імперії створили можливість для модернізації існуючого суспільно-політичного устрою. Маніфест 17 жовтня 1905 р. проголосив громадянські свободи, в тому числі зборів та союзів. Поряд з активізацією громадсько-політичного життя, почали виникати або виходити з підпілля різноманітні політичні партії, союзи та суспільно-політичні об'єднання.

Після проголошення Маніфесту територією Російської імперії пройшли демонстрації та мітинги на підтримку свобод задекларованих у ньому. Не залишилися осторонь цих подій і жителі Подільської губернії. Аналогічні акції у період з 18 по 20 жовтня відбулися у Вінниці [14, арк.11 зв.], Балті [52, с.89], Кам'янці-Подільському [14, арк.3], Могилеві-Подільському [64, с.75], Немирові [3, арк.17; 15, арк.7] та Проскуріві [52, с.94-95]. Вони супроводжувалися масовою ходою, в якій брали участь від 500 (м. Могилів-Подільський) [64, с.52] до 5000 (м. Вінниця) [14, арк.11 зв.] жителів. Учасниками мітингів була переважно учнівська та студентська молодь єврейського походження.

Брали участь у цих акціях і представники різноманітних організацій політичних партій. Так, 18 жовтня у Кам'янці-Подільському серед активних учасників святкової демонстрації були місцеві соціал-демократи брати І. та С. Ільницькі, Ш. Кам'янецький, М. Мартинюк та соціалісти-революціонери М. Козицький, М. Новаковський, М. Пересветов та інші. Із натовпу лунали вигуки «геть царя», «геть самодержавство», «хай живе республіка» [36, арк.34].

Розвиток подальших подій відбувався в основному за схожим сценарієм. Після демонстрацій та мітингів усією територією Російської імперії прокотилася хвиля погромів. У них активну участь, з одного боку, взяли консервативно-монархічні верстви суспільства, а з іншого – переважно єврейське населення. Погроми мали спільні риси, а саме: хронологічні рамки (18-29 жовтня); лозунги та гасла (захист самодержавства); об'єкти та способи нападів (спрямованість проти євреїв) [50, с.3]. На нашу думку, насилля було викликано не самим Маніфестом 17 жовтня, а революційними мітингами та демонстраціями на його підтримку. Консервативно налаштована частина суспільства сприйняла зазначені виступи як провокації.

За два жовтневих тижні погромна хвиля накрила більше 350 населених пунктів Російської імперії. Загинуло близько 1600 осіб. Жертвами стали переважно інтелігенти та студенти – ті, до кого підходило визначення «демократ» [66, с.85]. Не минули насильницькі акції й Подільську губернію. Із шести вищезазначених міст краю, у яких відбулися мітинги та демонстрації, у трьох із них (Вінниця, Балта, Кам'янець-Подільський) відбулися погроми. Якщо у Кам'янці-Подільському, завдяки оперативним діям влади, вони завдали лише матеріальних збитків, то у Вінниці та Балті загинуло 14 осіб, переважно євреїв [14, арк.11 зв.-12; 52, с.58-59].

22 жовтня 1905 р. прокурор Кам'янець-Подільського окружного суду надіслав інструктивний лист із грифом «підком таємно» на ім'я товариша прокурора по Балтській дільниці. У ньому йшлося про розсудливість і зваженість дій щодо прийняття рішень у розслідуванні злочинів, спричинених погромами [31, арк.156].

Наприкінці жовтня відбулися масові арешти активних учасників цих подій. Щоправда, тих, хто брав участь лише у мітингах та демонстраціях протягом декількох місяців звільнили з ув'язнення [36, арк.34-34 зв.]. Довше три-

вали судові процеси над учасниками насильницьких акцій. Так, у Кам'янці-Подільському 5-6 липня 1906 р. відбувся суд над 24 особами, причетними до жовтневих погромів у місті. Обвинувачених захищали крапці адвокати краю. Один із них, Томашевський, у своїй промові назвав євреїв «кагалом, що сидить на чужій шпії, дармодами», а погромників «дорогими Росії людьми». Та, не зважаючи на такі дії з боку захисту, пістьох підсудних було засуджено на різні терміни ув'язнення [44, с.4]. Загалом трагічні жовтневі події відіграли важливу роль у піднесенні революційного руху на Поділлі. Саме в цей період активізувалася діяльність радикальних організацій політичних партій.

Наприкінці 1905 р. на території Подільської губернії продовжувала діяльність Російська соціал-демократична робітничка партія. Так, у листопаді у Кам'янці-Подільському поліція викрила діяльність професійної спілки шкільників, у якій провідну роль відігравали соціал-демократи. Внаслідок проведених репресивних заходів був заарештований М. Мартинюк, а П. Кам'янецький і С. Когутів виїхали з міста. Робота спілки відновилася на початку 1906 р. Щоправда провідне місце у ній займали уже есери [52, с.46-48].

2 жовтня у Кам'янці-Подільському місцеві соціал-демократи розповсюджували антиурядові брошури та прокламації «В бой за свободу», «К рабочим города Каменца», «Он процает», «Они слышат», «Что такое Государственная дума». У них містився заклик шляхом збройної боротьби добитися скликання Установчих зборів [32, арк.184]. Протягом листопада у с. Довжок Кам'янецького повіту невідомі розповсюджували відозву «К рабочим и крестьянам экономии» видання Кам'янець-Подільської групи РСДРП. У ній до власниці села княгині А. Хілкової висувалася вимога покращення економічного становища селян. У разі її невиконання автори листівки обіцяли організувати страйк [32, арк.235].

Восени 1905 р. кам'янецькі соціал-демократи розпочали активну пропаганду своїх ідей серед солдат 74 піхотного Ставропольського полку 12-го армійського корпусу. Так, 3 жовтня в казармах 9 та 11 рот були розкидані прокламації місцевої групи РСДРП «Что такое Государственная дума», «Ко всем лишеным прав», «Мир с Японией», «В бой за свободу», «К рабочим города Каменца», «К солдатам 74 пехотного Ставропольского полка» [4, арк.16-16 зв.].

27 листопада під час обшуку квартири міщанина м. Кам'янця-Подільського В. Чернявського поліція викрила таємне зібрання у складі господаря квартири, студента Новоросійського університету С. Гільницького та чотирьох рядових Ставропольського полку (Кралічкін, Перкун, Кирилов, Пекарський). У присутніх вилучили 18 екземплярів прокламації «К солдатам» виданої місцевими соціал-демократами [13, арк.15].

Наприкінці 1905 р. у Ставропольському полку утворилася Кам'янець-Подільська група при Одеській військовій організації РСДРП, активна діяльність якої припала на 1906-1907 рр. Очолив групу С. Новосадський. Її членами були рядові Х. Бойденко, Ш. Гальперін, М. Заболотний, В. Іванов, А. Кузнецов, І. Мінаєв, Ф. Суходрус, П. Яковенко та ін. [8, арк.66; 9, арк.162].

Кам'янецькі соціал-демократи проводили агітацію і в Ушицькому повіті. Так, у грудні 1905 р. робітники суконних фабрик м-ка Дунаєвць С. Василькевич, І. Гілецький, П. Семенов, О. Ябушев та житель с. Підлісного Мукарова Я. Карвацький розклеювали на воротах місцевих фабрик прокламації антиурядового змісту. Під час обшуку у них знайшли 88 екземплярів прокламацій цієї групи [22, арк.70; 62, с.8].

Активно проводили роботу й Вінницька організація РСДРП. 11 жовтня 1905 р. поліція затримала членів місцевого осередку міщан М. Гріншпуна і

III. Лисянського. Вони розповсюджували серед селян навколишніх сіл прокламації видавництва ЦК партії «Русский ткач Петр Алексеевич Алексеев», «Социализм в Японии», «Простые речи о внутренних врагах», «Наши требования», «Первый шаг» та інші [5, арк.1-1 зв.; 19, арк.33-33 зв.; 23, арк.3-3 зв.].

За інформацією помічника начальника Подільського ГЖУ у Вінницькому повіті наприкінці року утворилася Жмеринська організація РСДРП, активна діяльність якої припала на 1906 р. Її члени протягом грудня розповсюджували в місті прокламацію ЦК партії «Товарищи солдаты» [22, арк.35; 7, арк.169].

Наприкінці 1905 р., у містечках Богопіль Балтського повіту, Ольвіопіль Катеринославської губернії та с. Голта Херсонської губернії існувала єдина група РСДРП з окремо діючими автономними осередками [21, арк.5]. Така оригінальна структура організації стала можливою завдяки близькому розташуванню вказаних населених пунктів між собою. Зокрема, у Балті протягом вересня-жовтня невідомі розповсюджували прокламацію Голтянської групи РСДРП «Наши требования». У ній висувалися такі вимоги: повалення царського самодержавства та заміна його демократичною республікою; впровадження загального, повного й прямого виборчого права; недоторканість особистості та жигла тощо [32, арк.165].

Протягом жовтня-грудня діяльність РСДРП простежувалася у Гайсинському повіті (села Леухи, Могильна, Рахнівка, Тернівка) [19, арк.18; 24, арк.2; 37, арк.1, 6], Літинському (міста Літин, Хмільник) [22, арк.17], Упільському (м. Нова Упиля, села Іванівці, Миньківці, Рудка) [32, арк.240-241, 247-248]. Тут місцеві агітатори розповсюджували соціал-демократичну літературу «Бойкотируйте Государственную Думу», «Крестьяне, к вам наше слово», «К крестьянам», «Манифест» та інші.

У жовтні грудні 1905 р. на Поділлі розгорнула активну діяльність Українська соціал-демократична Спілка яка була невід'ємною складовою РСДРП. Наприкінці року у селах Голяки, Мала Жмеринка, Станіславчик, Сутиски, Уладівка Вінницького повіту розповсюджувалися видання цієї партії газета «Правда» й додатки до неї «Листок правди» та листівка «Мужицький приговор» [22, арк.231; 71, с.38-39]. В останній йшлося про важке становище селянства а також про необхідність збройного повстання проти уряду з метою повалення існуючого ладу та скликання Установчих зборів.

Діяльність партії простежувалась також і в Балтському повіті. Так, в одному із перлпострованих листів йшлося про існування тут організації Спілки, хоча позиції її були досить слабкими [32, арк.251]. У жовтні спілчанські прокламації поширювали також у Гайсинському повіті [29, арк.48-48 зв].

Наприкінці 1905 р. активні позиції на Поділлі мала Партія соціалістів-революціонерів. У цей період у м. Вінниці діяли досить потужні революційні організації ПСР, РСДРП та Бунду. Починаючи з жовтня-листопада вони об'єднали зусилля у спільній боротьбі проти царського режиму. Саме з числа їх представників утворилася Вінницька позапартійна бойова дружина, активна діяльність якої припала на 1906 р. У цій організації провідне місце посідали есери. Це було закономірно, оскільки саме вони приділяли особливу увагу терористичним засобам боротьби. Організатором бойової дружини став есер Б. Лінецький. Її активними учасниками були брати Василь, Степан та Михайло Пустовойти – члени Вінницької організації ПСР [2, арк.591].

На початку 1905 р. у Вінниці та навколишніх селах знаходилися частини 47-го піхотного Українського полку, 12-ої та 19-ої артилерійської бригад. Серед військових проводилась масова агітаційно-пропагандистська робота, переважно Вінницькою організацією ПСР [6, арк.59]. Її наслідком стало те, що наприкінці цього року у 19-ій артилерійській бригаді утворилася Корпусна військо-

ва організація ПСР. Її організатором був учень Вінницького реального училища О. Савін, керівником (головою) – штаб-капітан С. Одолєв. До складу організації входили А. Бойко, Ф. Гаркуша, Р. Кульматицький, В. Морозов, Ф. Мотиліньський, С. Рудницький та ін. (загалом 23 особи) [10, арк.19-20, 32; 30, арк.299-300].

Продовжувала роботу Хмільницька група ПСР, активна діяльність якої припала на період з жовтня по грудень 1905 р. Після прийняття Маніфесту 17 жовтня поліція припинила кримінальне переслідування родини Донських. Наприкінці жовтня Д. Донський (старший) виступив на зборах у місцевій управі де заявив, що земля повинна передатися тим, хто на ній працює і у тій кількості скільки зможе обробити [26, арк.21 зв.-22; 27, арк.20].

Протягом листопада-грудня Донські розпочала активну агітацію серед жителів Літинського повіту за приєднання до Всеросійського селянського союзу (ВСС). Так, 27 листопада у м-ку Новокостянтиніві вони заявили, що земля повинна належати усьому народові шляхом передачі її в користування общинам, товариствам і трудовим артілям. Після цього Донські зачитали есерівську прокламацію «Чего хотят люди идущие с красным знамям» [33, арк.1-3].

Хмільницькі есери підтримували тісні зв'язки з Літинською групою, яку очолили інженер Б. Опшмянський та студент Соханевич. Вони разом з Донськими 10 листопада 1905 р. виступали на передвиборних зборах у Хмільнику. Оратори переконували міщан у тому, що не Державна дума потрібна Російській імперії, а Установчі збори. Вони закликали до проведення загальних, прямих, таємних та рівних виборів [26, арк.29-29 зв.]. Есерівський гурток також у цей період діяв у запатному м. Сальниги Літинського повіту. До його складу входив місцевий аптекар О. Воль, міщани Ф. Куц, Є. і Л. Поліщуки, Я. Собчук, С. Столярчук та інші. Члени осередку обговорювали питання внутрішньої політики та знайомилися з програмою ВСС [26, арк.22-23; 52, с.82].

Після оголошення Маніфесту 17 жовтня сальницькі есери активізували свою діяльність. Так, 10 листопада Я. Собчук та С. Столярчук змусили місцевого старосту підписати заяву на звільнення. Цю акцію прийав підтримати Д. Донський (старший). Він виступив на зборах місцевого есерівського осередку, а пізніше проголосив промову біля міської управи. Учасники цих заходів вирішили перевірити міське діловодство, переобрати городових, збирачів податків та суддів. Наслідком цих дій став арешт подружжя Донських та Б. Опшмянського, яких пізніше було вислано до Сибіру [1, арк.5 зв.; 26, арк.33; 43, с.3].

У с. Чернятингах Літинського повіту активно проводила агітаційно-пропагандистську діяльність есерка О. Виноградова – донька місцевого священика. У грудні цього року вона роз'яснювала селянам зміст і значення Маніфесту 17 жовтня та закликала останніх приєднуватися до ВСС [69, с.204].

У другій половині 1905 р. продовжувала діяльність Могилів-Подільська група ПСР. Її членами були Ф. Бульман, Л. Епельбаум, Л. Колкер, Е. Шехтман та інші. Вони займалися в основному розповсюдженням прокламацій виданих Київським та Одеським комітетами партії. Наприкінці року місцеві есери поширювали прокламацію власного видавництва «Маніфест народу от народных представителей» [39, арк.4-5].

Гурток ПСР функціонував у м-ку Томашполі Ямпільського повіту. Його члени у листопаді організували страйк на місцевому цукровому заводі. Серед працівників підприємства розповсюджували відозву «К рабочим Томашпольского сахарного завода», в якій висувалися вимоги щодо збільшення заробітної плати та запровадження трьох робочих змін тривалістю кожної по 8 годин. Протягом листопада-грудня у містечку розповсюджувалася нелегальна література видруку ПСР «Земля и Воля», «Матросы Черного моря», «Как Думу надумал подарить русский царь своему народу» [32, арк.255, 329-329 зв.].

У другій половині 1905 р. випадки есерівської агітації зустрічалися також у Гайсинському (м-ко Михальпіль, села Завадівка, Коритне) [32, арк.69, 76, 466], Ольгопільському (м. Ольгопіль, с. Пісчанка) [28, арк.178; 32, арк.242] та Ямпільському (села Ігнатків, Михайлівка) [32, арк.191, 254-256] повітах. Невідомі розповсюджували тут прокламації «Эх, пора братья взятъся вам за умъ», «Марсельеза». «Партия социалистов-революционеров», «Хватило б на всех земли, если б ее мерить правильно» та інші видавництва ПСР.

У цей період на території Подільської губернії ліберальний напрямок суспільно-політичного руху був представлений діяльністю Конституційно-демократичної партії. Восени 1905 р. тут почали утворюватися регіональні організації кадетів. Так, наприкінці жовтня на початку листопада розпочала роботу Могилівська група партії [72, с.152-153; 35, арк.4]. Вона підпорядковувалась Київському обласному комітету кадетів, який поширював свою діяльність окрім Київської губернії ще й на Волинську та Подільську [63, с.185].

Із самого початку свого існування члени групи розпочали активну агітаційно-пропагандистську діяльність. Так, у листопаді-грудні серед місцевих міщан вони розповсюджували брошуру власного видавництва «Конституционно-демократическая партия. Съезд 12-18 октября 1905 г.» [35, арк.4-5]. У ній характеризувалися програмні засади та основні напрямки роботи партії.

Могилівська група кадетів мала свій статут. У ньому зазначалося, що організація є невід'ємною складовою всеросійської партії кадетів та приймає її програму загалом і у деталях. Головна мета групи – сприяння виникненню інших осередків партії на території Подільської губернії. Для кращого зв'язку із селом передбачалося створення гуртків у містечках та волосних селах краю. Вони мали бути автономними та підзвітними Могилівській групі, яка у свою чергу звітувала перед ІДК [35, арк.4-6 зв.]. Членом осередку могла стати особа чоловічої або жіночої статі, якій виповнилося 21 рік. Головні напрямки роботи приймалися на загальних зборах (простих чи надзвичайних). Для полегшення ведення справ формувався комітет у складі 12 членів і 4 кандидатів у члени. Він керував роботою групи, проводив агітаційну та видавничу діяльність, організовував бібліотеку, формував бюджет, тощо. Для виконання його рішень та підготовки різноманітних матеріалів утворювалось постійне бюро в складі трьох осіб, які обиралися із членів групи [35, арк.6 зв.-8].

Наприкінці 1905 р. могилівські кадети сформували комітет у складі К. Буциньського, Е. Вайнштейна, І. Волопиновського, Б. Врочинського та інших (загалом 10 осіб). Станом на грудень група нараховувала 140 членів [35, арк.15-21].

Відомим діячем ліберального руху на Поділлі був нотаріус м. Нової Ушиці О. Зновіцький. Він очолив місцевий осередок кадетської партії, який утворився тут наприкінці 1905 р. У цей період до складу груп входили О. Зновіцький, ветеринар Павловський, місцеві міщани Гренчевський, Зінкевич, Лотоцький, Маратуда, священик Славинський та селянин с. Сивороги Р. Седлецький. Новоушицький осередок організував декілька страйків міщан, які вимагали зниження орендної плати за міську землю [38, арк.18, 46-46 зв.].

20 грудня у Балтському повіті поліція заарештувала студента Тесленка, якого звинуватили в агітації серед місцевих селян на користь Конституційно-демократичної партії [42, с.3].

Наприкінці 1905 р. розпочали свою діяльність організації консервативно-монархічних партій. Так, 15 листопада у м. Балті утворився перший відділ «Союзу русского народу». Керівником осередку став місцевий предводитель дворян С. Воеводський. До складу відділу входили Л. Радзівеський, Г. Мельников, Д. Липовецький та інші. Вони розповсюджували наприкінці року серед місцевих жителів брошури СРН «Амнистию, полную амнистию, долой смертную казнь», «Горит Россия», «Крестьяне», «Речь раввина к своим

єдиноплеменникам» та інші. Їхній зміст був проникнутий антиреволюційним та антисврейським змістом. Станом на кінець року це був єдиний чорносотенний відділ партії в Подільській губернії [18, арк.7; 40, арк.3].

У Подільській губернії прослідковувалась діяльність українських політичних партій, серед яких провідне місце займала Революційна українська партія. До активних діячів Вінницького осередку цієї партії належав син місцевого священика С. Вікул. 3 жовтня поліція вилучила у нього 628 екземплярів різних найменувань нелегальної літератури, виданої РУП і Спілкою [19, арк.32; 12, арк.6-6 зв.].

Діяльність Української демократичної партії у краї протягом жовтня-грудня 1905 р. майже не прослідковувалась. Нами зафіксовано лише один випадок розповсюдження прокламації цієї партії «Війна з Японією» у с. Шурари Ямпільського повіту [32, арк.194]. Зазначене засвідчує слабкість впливу українських лібералів у губернії.

У грудні 1905 р., шляхом перейменування РУП виникла Українська соціал-демократична робітничка партія [48, с.57]. Відомим діячем РУП-УСДРП у Подільській губернії був П. Блонський. Він вів активну пропагандистську діяльність на селі, особливо в м-ку Смотричі Кам'янецького повіту, де працював дільничним лікарем. Популярність П. Блонський отримав завдяки виступу 24 листопада 1905 р. у м. Кам'яні-Подільському (Пупкінський будинок) на передвиборному зібранні. Він зачитав прокламацію Всеросійського селянського союзу (ВСС) «Чего хотят люди которые ходят с красным знамям», а також складену ним програму вимог: Зміст останньої зводився до таких положень: встановлення прямого виборчого права в Державну думу; селянський страйк без насилля – основний засіб боротьби для досягнення своїх цілей; конфіскація землі з викупом або без нього; створення єдиного прогресивного податку з прибутку та спадщини; поступове запровадження народної міліції на заміну регулярної армії; проведення реформи законодавства і судочинства (виборність судів, рівність усіх перед законом, запровадження умовного засудження) тощо [16, арк.5-6; 25, арк.26-27].

Протягом жовтня-грудня 1905 р. на території Подільської губернії продовжували свою діяльність сврейські політичні партії Загальний сврейський робітничий союз в Литві, Польщі і Росії (Бунд) та Єврейська соціал-демократична робітничка партія Поалей Ціон (Трудящі Сіону)

У м. Кам'яні-Подільському функціонував бундівський осередок, активна діяльність якого розпочалася після проголошення Маніфесту 17 жовтня. Його члени брали активну участь у маніфестаціях та мітингах. Наприкінці року жандарми заарештували багатьох місцевих бундівців, зокрема одного з їх керівників Рабиновича [22, арк.92, 190-190 зв.; 52, с.40-42].

Наприкінці року під керівництвом Проскурівської організації Бунд утворилося тасмне товариство прикажчиків, яке очолюв міщанин м-ка Красидова Старокостянтинівського повіту Волинської губернії М.-М. Козовий. Його членами були сестри Р. і К. Беккер, А. Желязко, А. Єфимов, брати Г., Я. і Є. Пполянські та інші. За чутками, товариство мало капітал в 4 тис. крб. Як і в більшості випадків, страйкуючі висунули такі економічні і соціальні вимоги: скорочення робочого дня, збільшення заробітної плати, подвійна оплата святкових днів тощо. Страйк набув загрозливих масштабів і власники швидко пішли на компроміс [20, арк.58]. 18 грудня у місті при спробі проведення агітації жандарми затримали місцевих бундівців М.-М. Миндліса та Л. Цимермана. Останні розповсюджували прокламацію цієї організації «Кто помогает правительству делать погромь» [17, арк.2; 34, арк.2].

На початку жовтня серед шевців-сврейв м-ка Городка виник страйк. Його очолили місцеві бундівські активісти. Під тиском губернської влади, яка не бажала далі загострювати ситуацію, між шевцями та власниками майстерень було

укладено угоду. Страйкарі добилися підвищення заробітної плати та зменшення тривалості робочого дня. Після цього робітники повернулися до роботи [51, с. 90].

Протягом другої половини 1905 р. у м-ку Меджибожі Летичівського повіту діяла організація Бунду. Її члени були місцеві міщани Р. Шейнкестель, І. Хмельницький, Кацман проводили у місті зібрання та мітинги, на які приїжджали агітатори з інших міст. Наприкінці року Р. Шейнкестель організував страйк місцевих кравців [41, арк.17-19]. Проте інформації про його результати нами не виявлено.

На території Подільської імперії наприкінці 1905 р. діяли організації сіоністських політичних партій. У період з 4 по 15 жовтня у Кам'янці-Подільському на місцевій потюповій фабриці відбувся страйк. Очолили його члени міської організації Поалей Ціон. Страйкуючі висунули власникам фабрики вимоги щодо підвищення заробітної плати до 20 руб. на місяць та припинення локаутів. Лише після виконання цих вимог робітники погоджувалися приступити до роботи. Через великі економічні збитки та сильний тиск страйкарів власники фабрики задовольнили майже всі вимоги робітників [51, с.90].

Із перлюстрованого листа вінницького міщанина І. Бен-Хаїма адресованого студенту Я. Трахтенбергу у Варшаву стало відомо про діяльність у Вінниці організації Поалей Ціон. Вона утворилася у жовтні 1905 р. Члени осередку організували для єврейських робітників читальню. Щоправда автор листа скаржився на те, що позиції сіоністської групи у порівнянні з місцевими організаціями Бунду та РСДРП були слабкими [11, арк.198-199, 205].

Отже, наприкінці 1905 р. на Поділлі прослідковувалась діяльність російських (РСДРП, ПСР, Конституційно-демократична партія, СРН), українських (РУП, УДП, УСДРП) та єврейських (Бунд, Поалей Ціон) політичних партій. Їхні осередки діяли не лише у великих містах, але й у містечках та селах. Вони використовували бойкоти, страйки, мітинги, демонстрації та інші методи боротьби. Найбільшим авторитетом серед місцевого населення користувалися революційні політичні партії (РСДРП, ПСР). Водночас, ліберальні та консервативно-монархічні політичні партії перебували на етапі становлення. До негативних тенденцій слід віднести незначний вплив українських політичних партій на суспільно-політичне життя краю. Загалом діяльність організацій політичних партій на території Подільської губернії прослідковувалась у більшості її повітах.

Список використаних джерел:

1. Центральний державний історичний архів України у м. Києві, ф.276, оп.1, спр.178, 19 арк.
2. Там само, ф.301, оп.1, спр.564, 879 арк.
3. Там само, спр.734, 73 арк.
4. Там само, спр.739, 20 арк.
5. Там само, спр.740, 14 арк.
6. Там само, спр.1127, 94 арк.
7. Там само, спр.1132, 273 арк.
8. Там само, спр.1134, 66 арк.
9. Там само, спр.1136, 225 арк.
10. Там само, спр.1346, 177 арк.
11. Там само, оп.2, спр.16, 795 арк.
12. Там само, ф.419, оп.1, спр.3913, 13 арк.
13. Там само, спр.3918, 79 арк.
14. Там само, спр.3923, 84 арк.
15. Там само, спр.3925, 9 арк.

16. Там само, спр.4098, 35 арк.
17. Там само, спр.4130, 19 арк.
18. Там само, спр.5222, 15 арк.
19. Там само, ф.442, оп.855, спр.5, 36 арк.
20. Там само, спр.133 ч.1, 258 арк.
21. Там само, спр.501, 115 арк.
22. Державний архів Хмельницької області, ф.281, оп.1, спр.7860, 531 арк.
23. Там само, спр.7878, 7 арк.
24. Там само, спр.7879, 16 арк.
25. Там само, спр.7899, 130 арк.
26. Там само, спр.7902, 128 арк.
27. Там само, спр.7907, 156 арк.
28. Там само, спр.8000, 134 арк.
29. Там само, спр.8012, 113 арк.
30. Там само, спр.8769, 333 арк.
31. Там само, ф.777, оп.1, спр.24, 159 арк.
32. Кам'янець-Подільський міський державний архів, ф.228, оп.1, спр.7244, 482 арк.
33. Там само, спр.7365, 24 арк.
34. Там само, спр.7395, 9 арк.
35. Там само, спр.7415, 21 арк.
36. Там само, спр.7454, 72 арк.
37. Там само, спр.7470, 22 арк.
38. Там само, спр.7535, 68 арк.
39. Там само, спр.7613, 80 арк.
40. Там само, спр.8277, 68 арк.
41. Там само, оп.2, спр.155, 28 арк.
42. По Україні // Громадська думка. – 1906. – №1. – 3 січня. – С. 3.
43. З українського життя // Громадська думка. – 1906. – №36. – 17 лютого. – С. 4.
44. Дописи // Громадська думка. – 1906. – №160. – 13 липня. – С. 4.
45. Висоцький О. Українські національні партії початку ХХ століття: соціалістичний сегмент (УСДРП та УПСР у компаративістському вивченні) : монографія / О. Висоцький. – Дніпропетровськ : ДДФЕІ, 2001. – 160 с.
46. Глушковецький А. Демократія в провінції: вибори та діяльність депутатів Подільської губернії у Державних Думах Російської імперії : монографія / А. Глушковецький. – Кам'янець-Подільський : ПП Буйницький О., 2010. – 400 с.
47. Голобуцький О. Український політичний рух на Наддніпрянщині кінця ХІХ – початку ХХ століття: Дослідження / О. Голобуцький, В. Кулик. – К. : Смолоскип, 1996. – 124 с.
48. Головченко В. Від «Самостійної України» до Союзу визволення України: Нариси з історії соціал-демократії початку ХХ ст. / В. Головченко. – Х. : Майдан, 1996. – 189 с.
49. Голуб А. Європейські обрії української соціал-демократії (кінець ХІХ – перша половина ХХ століття) / А. Голуб. – Дніпропетровськ : ДДУ, 1998. – 92 с.
50. Дудар О. Тероризм як метод діяльності чорносотенних організацій (1905-1917 рр.) / О. Дудар // Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка. – Житомир : Житомирський державний університет імені Івана Франка, 2004. – №18. – С. 30-34.
51. Жезицький В. Діяльність єврейських політичних партій на Поділлі на початку ХХ ст. / В. Жезицький, В. Несторенко // Матеріали Всеукраїнської науково-красназничої конференції «Хмельниччина в контексті історії України» / ред. кол. Л. Баженов (голова), О. Єсюнін (співголова, відповід. редактор) та ін. – Хмельницький, 2012. – С. 89-92.

52. Зеклер А. 1905 рік на Поділлі. Частина II. Робітничий рух та діяльність революційних організацій 1904-1906 рр. / А. Зеклер. – Вінниця, 1925. – 125 с.
53. Зеленюк І. Революційний рух на Поділлі в період народної революції 1905-1907 рр. / І. Зеленюк // Кам'янець-Подільський державний педагогічний інститут. Наукові записки. – Хмельницький : Хмельницьке обласне видавництво, 1956. – Т. III. – С. 3-50.
54. Касьянов Г. Українська інтелігенція на рубежі XIX-XX століть. Соціально-політичний портрет / Г. Касьянов. – К. : Либідь, 1993. – 176 с.
55. Леонов М. Партия социалистов-революционеров в 1905-1907 гг. / М. Леонов. – М. : РОССПЭН, 1997. – 512 с.
56. Лозовий В. Діяльність Подільської «Просвіти» в 1906-1914 рр. / В. Лозовий // Просвітницький рух на Поділлі. – Кам'янець-Подільський : Видання Подільського братства «Кам'янець на Поділлі», 1996. – С. 5-20.
57. Морозов К. Партия социалистов-революционеров в 1907-1914 гг. / К. Морозов. – М. : РОССПЭН, 19997. – 623 с.
58. Нариси історії Вінницької обласної партійної організації / відп. ред. В. Таратута та ін. – Одеса : Маяк, 1980. – 343 с.
59. Нариси історії Хмельницької обласної партійної організації / відп. ред. В. Купратий та ін. – Львів : Каменяр, 1982. – 271 с.
60. Новиков П. Революционное движение в Подольской губернии в годы первой русской революции (1905-1907 гг.) / П. Новиков. – Новосибирск, 1967. – 25 с.
61. Общественная мысль России XVIII – начала XX века: Энциклопедия / [ред. кол. В. Журавлев, А. Репников и др.] – М. : Российская политическая энциклопедия (РОССПЭН), 2005. – 604 с.; Политические партии России. Конец XIX – первая треть XX века. Энциклопедия / [ред. кол. В. Шелохаев (отв. ред.), В. Буддаков, И. Ерофеев и др.] – М. : Российская политическая энциклопедия (РОССПЭН), 1996. – 872 с.
62. Оліневич С. Події революції 1905-1907 рр. на Дунаєвщині / С. Оліневич // VII Подільська історико-красознавча конференція: тези доповідей, жовтень 1987 р. 70-річчю Великого Жовтня присвячується / Кам'янець-Подільський державний педагогічний ін-т ім. В.П. Занонського ; [редкол.: Л.В. Баженов, О.М. Завальнюк, М.Г. Кукурудзьяк, А.Ф. Суrowsий, О.О. Чехівський]. – Кам'янець-Подільський : [Дунаєвська рай. друк.], 1987. – С. 7-9.
63. Павко А. Політичні партії, організації в Україні: кінець XIX – початок XX ст.: зародження, еволюція, діяльність / А. Павко. – К. : Іван Федоров, 1999. – 250 с.
64. Революційні події 1905-1907 рр. на Поділлі. Збірник документів / [ред. кол.: І.О. Пошук і ін.]. – Вінниця : В-во Державний архів Вінницької області, 1956. – 191 с.
65. Симчишин О. Зародження бундівських осередків на території Правобережної України та їх діяльність на першому етапі революції 1905-1907 рр. / О. Симчишин // Гуманітарний журнал. – 2005. – №1-2. – С. 72-77.
66. Степанов С.А. Черносотенные союзы и организации / С.А. Степанов // Политические партии России: история и современность. – М. : Российская политическая энциклопедия (РОССПЭН), 2000. – С. 89-95.
67. Тюпокин С. Рождение российской многопартийности / С. Тюпокин // Политические партии в российских революциях в начале XX века. – М. : Наука, 2005. – С. 112-130.
68. Урилов И. История российской социал-демократии (меньшевизма) / И. Урилов. – М. : Собрание, 2005. – Ч. 3. – 416 с.
69. Федьков О.М. Організації Партії соціалістів-революціонерів на Поділлі напередодні і в період першої російської революції / О.М. Федьков // Вісник Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. Історичні науки / [редкол. В.С. Степанков і ін.]. – Кам'янець-Подільський : Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка, 2010. – Вип. 1. – С. 202-210.

70. Федьков О.М. Політичні партії і селянство в 1905-1907 рр. (діяльність партійних та непартійних організацій в селах Правобережної України) : монографія / О.М. Федьков. – Кам'янець-Подільський : Абетка-Нова, 2007. – 248 с.
71. Федьков О.М. Українська соціал-демократична Спілка на Поділлі у 1905-1907 рр. / О.М. Федьков // Іст. Укр. Маловідомі імена, події, факти : збірник статей. – К. : Інститут іст. НАН Укр., 2005. – Вип. 32. – С. 36-45.
72. Шелохаев В.В. Кадеты / В.В. Шелохаев // Политические партии России: история и современность. – М. : Российская политическая энциклопедия (РОССПЭН), 2000. – С. 152-168.
73. Шелохаев В. Либеральная модель переустройства России / В. Шелохаев. – М. : РОССПЭН, 1996. – 280 с.

In the article, on the basis of archival sources, documents, materials, scientific developments, the issue of party political life in the Podillia province was investigated during the period from October to December 1905.

The significance of the Manifesto of October 17 and its influence on the activation of the socio-political movement is highlighted. We analyzed the activity of Russian political parties and unions (the Russian Social-Democratic Labor Party, the Party of Socialist-Revolutionaries, the Constitutional-Democratic Party, the Russian Union of People), the Ukrainian (Revolutionary Ukrainian Party, Ukrainian Social-Democratic Workers' Party, Ukrainian Democratic Party) and the Jewish (The Common Jewish Workers' Union in Lithuania, Poland and Russia (Bund), the Jewish Social-Democratic Workers' Party Poalei Tzion (Workers of Zion)) in an open confrontation of the revolutionary forces and government.

The «rating» of organizations of political parties according to the degree of their activity is made. Various methods of struggle of political parties (boycotts, strikes, rallies, demonstrations etc.) are described.

Key words: Manifesto of October 17, party political life, political party, Podillia, Podillia province, RSDLP, Union, PSR, RUP-USDLР, UDP, URР, Bund, Poalei Zion.

Отримано: 13.12.2017